

שאלה 1

1.א. מסגרת נורמטיבית

סמכות הנשיא להטלת תפקיד הרכבת הממשלה מוגדרת בסעיף 7(א) לחוק יסוד: הממשלה שם נקבע כי:

"משיש לכונן ממשלה חדשה יטיל נשיא המדינה, לאחר שהתייעץ עם נציגי הסיעות בכנסת, את התפקיד להרכיב ממשלה על אחד מחברי הכנסת שהסכים לכך; הנשיא יטיל את התפקיד כאמור בתוך שבעה ימים מיום פרסום תוצאות הבחירות או מיום היווצרות העילה לכינון ממשלה חדשה, ובמקרה של פטירת ראש הממשלה – בתוך 14 ימים מיום הפטירה."

מנגד, נקבע בסעיף 18(א) לאותו החוק כי:

"הכנסת רשאית, בהחלטה ברוב חבריה, להעביר מכהונתו את ראש הממשלה שהורשע בעבירה ובית המשפט קבע בפסק דינו שיש עימה משום קלון; החליטה הכנסת כאמור, יראו את הממשלה כאילו התפטרה עם קבלת ההחלטה."

בנוסף, יש לתת את הדעת לקביעת השופט שמגר שקבע בפרשת דרעי¹ כאמור:

"אם יכהן בממשלה שר שהוגש נגדו כתב-אישום המאשימו בלקיחת שוחד במאות אלפי שקלים ובשימוש לרעה, באופנים אחרים, במשרות שלטוניות, תהיה לכך השלכה מרחיקת לכת על דמות השלטון בישראל, על תום-לבו ועל הגינותו. עניין זה משליך במישרין על שאלת הסבירות, לפי הוראותיו של הדין"

1.א. דיון בסמכות הנשיא

נראה כי אין איסור המגביל את שיקול דעתו של הנשיא בבואו להטיל את הרכבת הממשלה על חבר כנסת שיש נגדו כתבי אישום. ניתן אף להסיק מפרשנות רחבה של סעיף 18(א) לחוק יסוד: הממשלה כי המחוקק התכוון להגביל כהונת ראש ממשלה המואשם בפלילים רק במידה ומדובר בפסק דין סופי וחלוט. מנגד, מפרשת דרעי ניתן ללמוד כי הנשיא צריך לקחת בחשבון גם את ההשלכות הערכיות של מתן הסמכות להרכבת הממשלה לנאשם בפלילים, ובנוסף ראוי לציין כי סעיף 18(א) מדבר על מקרה בו ראש הממשלה **המכהן** מורשע בפלילים ואין מדובר על מקרה בו נאשם בפלילים מעוניין לקבל את הסמכות להרכבת ממשלה. ראוי לציין כי לאחרונה הוגשה עתירה לבג"ץ בנוגע לסוגיה משפטית זו² וטרם הוכרעה מהותית.

1.ב.

¹ בג"ץ 3094/93 התנועה למען איכות השלטון נ' ממשלת ישראל, פ"ד מז(5) 404 (1993) (להלן ולעיל: **פרשת דרעי**)
² <https://www.mgg.org.il/2020/03/03/>

בהתאם לאמור בסעיף א' לעיל, ניתן לראות כי סעיף 7 אינו מגביל את תחום שיקול הדעת של הנשיא והוא אכן מוסמך לא להטיל את תפקיד הרכבת הממשלה על מי שתלוי ועומד נגדו כתב אישום. עם זאת יש לזכור כי סעיף 7(א) מגדיר את חובת ההתייעצות עם נציגי הסיעות בכנסת וקיימת טענה באשר לחובת הנשיא לבסס את החלטתו על המלצות המפלגות השונות, אך יובהר כי המצב המשפטי הנדון לא הוכרע עד היום.

1.ג.1 רקע עובדתי

61 חברי כנסת מבקשים לתקן את חוק יסוד: הממשלה כך שמואשם בפלילים לא יוכל לכהן כראש ממשלה.

1.ג.1 המסגרת הנורמטיבית

מפלגת כחול-לבן מעוניינת לבצע שינוי בחוק יסוד: הממשלה, ולכן במקרה הזה יש לפנות לסעיף 44(א) שקובע כי:

"(א) אין לשנות חוק-יסוד זה אלא ברוב חברי הכנסת; הרוב הדרוש לפי סעיף קטן זה יהא דרוש להחלטות מליאת הכנסת בקריאה הראשונה, בקריאה השנייה ובקריאה השלישית; לענין סעיף זה, "שינוי" - בין מפורש ובין משתמע."

1.ג.1 מהות

ניתן לראות כי במצב בו קיים רוב של 61 חברי כנסת בעד תיקון לחוק יסוד: הממשלה, ניתן לתקן. יש לציין כי בחוקי יסוד שונים קיימות דרישות שונות לרוב הנדרש לתיקון, כך לדוגמה תיקון לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו דורש רוב רגיל בלבד. לעומת זאת, קיימים מספר חוקי היסוד אשר שינוי בסעיפים ספציפיים בהם דורש רוב "מוגבר", לדוגמה תיקון סעיף 44 לחוק יסוד: הכנסת הדורש רוב מיוחד של 80 חברי כנסת.

1.ד.1

בארה"ב החוקה מייצגת את ערכי העם ובכדי להציע לשנותה נדרש רוב של שני שלישי בקונגרס ובבית הנבחרים וכדי שהתיקון יעבור נדרש רוב של שלושה רבעים מהמדינות המרכיבות את ארצות הברית, ולכן במשך 200 שנות קיומה שונתה החוקה רק 33 פעמים. במידה ואותה נוקשות הייתה מתקיימת בישראל רוב יחסי של 61 חברי כנסת לא היה מספיק כדי לשנות את חוק היסוד והיה נדרש רוב משמעותי בהרבה. רמז לרוב משמעותי כזה ניתן למצוא בסעיף 44 לחוק יסוד: הכנסת שצויין לעיל, שם בחר המחוקק לשריין